

14. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΠΥΛΩ,

Αί ανασκαφαί τοῦ 1963 ἐν Πύλῳ διεξήχθησαν εἰς περιωρισμένην κλίμακα, διότι δυστυχῶς αἱ διατυπώσεις τῆς ἀπαλλοτριώσεως Περιστεριαῆς δὲν ἤχθησαν εἰς πέρας ἐγκαίρως, τοῦ πράγματος ὀφειλομένου εἰς ἀνεξήγητον ραθυμίαν τῶν τοπικῶν ἀρχῶν Κυπαρισσίας. Κατόπιν τούτου αἱ μὲν ανασκαφαί Περιστεριαῆς-Ἑλληνικοῦ, ἀπαιτοῦσαι πολυμελέστερον ἐπιστημονικὸν προσωπικόν, ἀφέθησαν διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, διεξήχθη δὲ περιωρισμένη ανασκαφή 20 περίπου ἡμερῶν εἰς Κουκουνάραν.

Ἡ Κουκουνάρα εἶναι σπουδαῖον Μυκηναϊκὸν κέντρον, τὸ ὁποῖον ἤγμασεν ἀπὸ τῆς πρωίμου μέχρι τῆς ὑστάτης Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. (Εἶναι ὁ μόνος τόπος, ἐνθα αἱ ανασκαφαί ἀπέδωκαν σκύφον μετὰ κυματοειδοῦς γραμμῆς, τυπικοῦ ρυθμοῦ «Σιταποθήκης», ἐνῶ παντοῦ ἀλλαχοῦ ἡ κεραμεικὴ σταματᾷ εἰς τὸν ρυθμὸν 3B) Ὁ σκοπὸς τῆς ἐφετινῆς ανασκαφῆς ἦτο διπλοῦς, ἦτοι: πρῶτον νὰ ὑποστηλωθῇ καὶ νὰ ανασκαφῆ ὁ μικρὸς θολωτὸς τάφος Ἀκόνας 1. Δεύτερον νὰ ἐρευνηθῶσιν ἐκ νέου τὰ χώματα τὰ ἐξαχθέντα ἐκ τοῦ τάφου Γουβαλάρη 1. Ὁ τάφος οὗτος, ὁ μέγιστος τῆς Κουκουνάρας, ἦτο ἀναμφιβόλως ὁ σπουδαιότατος πάντων τῶν ἄλλων, ἀνήκων εἰς τὸν τοπικὸν βασιλέα. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν περισωθέντων εὐρημάτων καὶ ἐκ τῆς ἐντατικῆς λατρείας, ἣτις κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς χρόνους ἤσκειτο ἐντὸς αὐτοῦ. Παραπλεύρως τοῦ τάφου τούτου ἀνεκαλύφθη ἕτερος, μικρότερος καὶ ἀρχαιώτερος, ὁ τάφος Γουβαλάρη 2, ὅστις περιεῖχε καὶ οὗτος τὰ λείψανα σημαντικῶν εὐρημάτων (κυρίως ἄνω τῶν 50 χαυλιοδόντων ἀπρου ἀνηκόντων εἰς κρίανος) καὶ ἀξιόλογον κεραμεικὴν. Δυστυχῶς συνέβη σοβαρὸν ἀτύχημα ἐν τῷ Μουσείῳ Πύλου, διότι διὰ λόγους ἀσχολιάστους ὁ συγκολλητῆς κ. Ἀργύρης Μαρίνης, ὅστις ἐκαθάριζε καὶ συνεκόλλα τὰ ἀγγεῖα κατὰ τάφους, διετάχθη ἀποτόμως ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Μουσεῖον. Ἀκολουθῶς, λόγῳ ἀνακατατάξεως τοῦ Μουσείου, τὰ ἀγγεῖα, προτοῦ ἀκόμη συγκολληθῶσι πλήρως καὶ καταγραφῶσι, μετεκινήθησαν ἐπανεπιλημμένως καὶ ἀνεμείχθησαν μεταξύ των, ἐκτεθέντα εἰκῆ ἐντὸς δύο ἢ τριῶν προθηκῶν ὑπὸ τοῦ ἐκτὶ ἀποσταλέντος Ἐπιμελητοῦ, χωρὶς οὗτος νὰ ζητήσῃ ἄδειαν ἢ τοῦλάχιστον ὁδηγίας τοῦ ὑπευθύνου ανασκαφῆως. Ἐκτοτε ἡ συστηματικὴ προσπάθειά μου, τῇ βοήθειά καὶ τῶν ἡμερολογίων καὶ τῆς μνήμης τοῦ ανασκαφῆως, κατῴρθωσε τὴν ἀσφαλῆ χωρισμὸν μεταξύ τῶν δύο τάφων πάντων μὲν τῶν μικρῶν εὐρημάτων, ἀρκετῶν δὲ καὶ ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀγγείων. Δυστυχῶς δεκάδες τῶν ανασυσταθέντων μικρῶν ἀγγείων ὑπέστησαν ἀνεπανόρθωτον σύγχυσιν καὶ δὲν θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ μετὰ βεβαιότητος διανομὴ αὐτῶν μεταξύ τῶν τάφων Γουβαλάρη 1 καὶ 2.

'Εσκέφθην ὡς ἐκ τούτου, νὰ κοσκινίσω ἐφέτος (διὰ τρίτην φοράν) τὰ χώματα ἐκ τοῦ τάφου Γουβαλάρη 1, ὅστις εἶχεν ἀνασκαφῆ τῷ 1959. Ἄν τυχόν ἀνευρίσκοντο νέα ὄστρακα, ἀποδεικνυόμενα ὅτι ἀνήκουσιν εἰς ὠρισμένα ἀγγεῖα, τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ταυτίζονται ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν τάφον 1. Ἐπὶ πλέον ἀγγεῖά τινα, ὡς οἱ κρατῆρες καὶ ἡ πρόχους τῶν πτηνῶν ἢ ἡ Λακωνίζουσα κυλινδρική πυξίς τῶν λεόντων, εἶναι ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων τόσον σπουδαία, ὥστε ἡ τυχὸν εὗρεσις νέων ὄστράκων ἀνηρόντων εἰς ταῦτα θὰ ἀπεζημιῶνε διὰ τὴν δαπάνην καὶ τὸν κόπον.

Ἡ ἔρευνα δύναται νὰ θεωρηθῆ ἐπιτυχοῦσα, ἂν καὶ πολὺ ὀλίγα ὄστρακα ἀνευρέθησαν, οὐδὲν δ' ἐξ αὐτῶν ἀνήκει εἰς τὰ ἀξιόλογα ἀγγεῖα. Τρία ὅμως ὄστρακα ἀπεδείχθη ἤδη ὅτι ἀνήκουσιν εἰς ἰσάριθμα ἀγγεῖα, ὧν οὕτως ἐπετεύχθη ἡ κατανομή εἰς τὸν τάφον Γουβαλάρη 1. Ἐπὶ πλέον ἀνευρέθη ὠραισιότατη φακοειδὴς γλυπτὴ λίθος ἐκ λευκοῦ χαλκηδονίου (πίν. 89α). Ἡ ὀπισθία αὐτῆς ἐπιφάνεια ἔχει ἀπορραγῆ ἀρχαιοθεν, παρασύρασα καὶ ἐλάχιστον μέρος τῆς ἐμπροσθίας. (Διὰ τοῦτο καὶ διέφυγε τὴν προσοχὴν μας κατὰ τὴν ἀρχικὴν ἀνασκαφὴν, διότι δίδει τὴν ἐντύπωσιν κοινῷ χάλικος.) Ἡ παράστασις ὅμως διατηρεῖται πρακτικῶς ἀκεραία, ἀνερχομένων οὕτω νῦν τῶν ἐκ τοῦ τάφου σφραγίδων εἰς ἑπτὰ, ὧν μία χρυσόδετος. Φωτογράφησις καὶ ἐπεξεργασία τῶν εὐρημάτων Κουκουνάρας ἐκ προηγουμένων ἐτῶν ἐγένετο ἀρκετὴ κατὰ τὸ 1963, διότι παρεσχέθησαν αἱ σχετικαὶ εὐκολίαι. Τὰς κυρίας γραμμὰς τῆς ἐργασίας ταύτης θὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκτεθῆ ἡ γενομένη ἀνασκαφὴ τοῦ τάφου 1 Ἀκόννας.

Ὁ τάφος οὗτος, ἐκδηλος ἐντὸς τῶν ἀγρῶν διότι διετηρεῖτο ὁ τύμβος αὐτοῦ μέχρι τριῶν μέτρων ὕψους, δὲν ἀνεσκάφη ἄμα τῇ ἀνακαλύψει του, διότι οἱ τοῖχοι τῆς θόλου ἐκρέμαντο ἀπειλητικοί ("Ἔργον κλπ. 1959, σ. 123 καὶ εἰκ. 131). Ἐφέτος ἡ Ὑψηρεσία Ἀρχαιοτήτων ἐπὶ τῇ αἰτήσει μου ἀπέστειλε τὸν κ. Χ. Σφακιανάκη, ὅστις λίαν ἐπιδεξίως ὑπεστήλωνε τὴν θόλον σὺν τῇ προόδῳ τῆς ἀνασκαφῆς (πίν. 87α). Οὕτω κατέστη δυνατὴ ἡ πλήρης ἀνασκαφὴ τοῦ τάφου, οὐτινος τὰ θεμελιώδη χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ἐξῆς: Δρόμος δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ὑπῆρχε, πάντως θὰ ἦτο ὑποτυπώδης. Ὁ θάλαμος εἶναι προσιτὸς διὰ στομίου, τοῦ ὁποίου τὰ τοιχώματα συγκλίνουσιν (πίν. 87β) ἐμφανῶς πρὸς τὰ ἄνω, γεγονός ὅπερ πρέπει νὰ θεωρηθῆ δεῖγμα μεταγενεστερᾶς ἡλικίας τοῦ τάφου. Πράγματι δὲ οἱ δύο τάφοι τῆς Ἀκόννας (περὶ τοῦ τάφου 2 ὅρα "Ἔργον κλπ. 1959, σ. 123-125) ἀνήκουσιν εἰς τοὺς χρονολογικῶς τελευταίους τῆς Κουκουνάρας, μετὰ τὸ 1400 π.Χ. Τὸ βάθος τοῦ στομίου μετρεῖ 2.40 μ. καὶ διατηρεῖται εἰς ὕψος μέχρις 1.95 μ., ὅπερ πρέπει νὰ ἦτο καὶ τὸ ἀρχικόν. Ἀνώφλιον δὲν ὑπάρχει, διότι κατέστρεψε τοῦτο ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ ἀγροῦ, χωρὶς νὰ ὑποπεύσῃ ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τάφου. Κατὰ τὴν βεβαίωσίν του (ἀκριβῆ προφανῶς) ὁ τάφος ἔφερε δύο ἀνώφλια. Εἰς τὴν πρόσοψιν τὸ πλάτος τοῦ στομίου

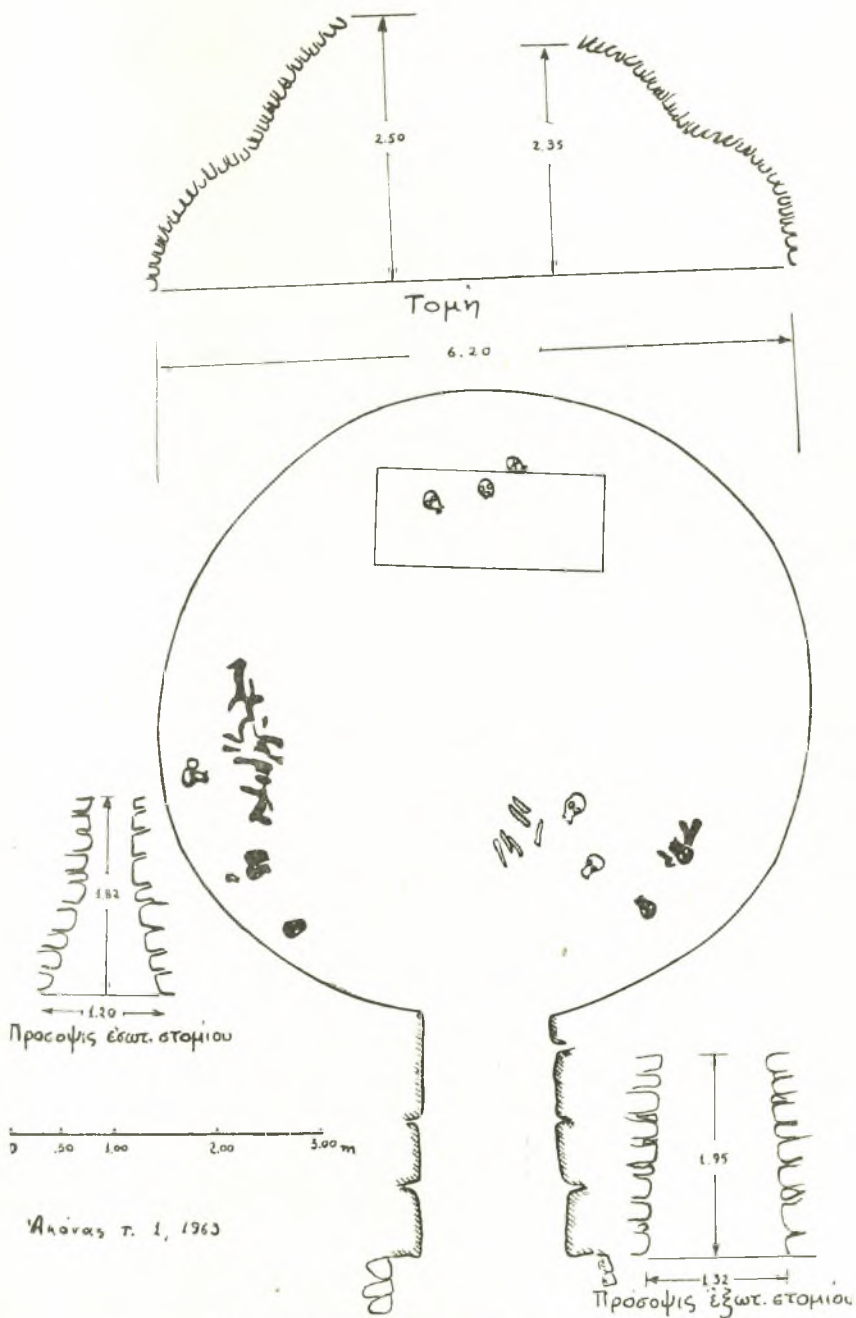
εἶναι 1.32 κάτω καὶ 1 μ. ἄνω. Ἐσωτερικῶς τὸ στόμιον ἔχει παραμορφωθῆ ἰσχυρῶς λόγω μετακινήσεως τῶν τοιχωμάτων τῆς θόλου. Κάτω εἶναι 1.20 μ. εὐρύ, ἐνῶ ἄνω μόλις φθάνει τὰ 66 ἐκ. (ὄρα σχέδ. εἰκ. 1).

Ἡ θόλος ἔχει διάμετρον 6.20 μ., οἱ τοῖχοι διατηροῦνται μέχρις ὕψους 2.50 μ., ἡ δὲ ἐνδοκλισίς εἶναι ἀνώμαλος λόγω παραμορφώσεως τῶν τοιχωμάτων (σχέδ. εἰκ. 1). Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, ἣτις βλέπει πρὸς Ν., ἠνοίχθη λάκκος ὀρθογώνιος σύρριζα πρὸς τὸν τοῖχον τῆς θόλου. Ἐχει μῆκος 2.20, πλάτος 0.90 καὶ βάθος 0.95 μ. Προωρίζετο πρὸς ταφὴν τοῦ κυρίου ἢ κυρίων μελῶν τῆς οἰκογενείας, ἀλλ' ἡ ἀνόρουξις τοῦ λάκκου τούτου ὑπέσκαψε τὰ θεμέλια τοῦ τάφου, οὗ ἡ θόλος εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς τοῦτο ὑπεχώρησε πρῶτη, ὡς ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνη καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ τάφου. Ὁ λάκκος ἦτο κενὸς ὀστῶν, ὧν μόνον ἴχνη εὐρέθησαν. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν αὐτοῦ ἀνευρέθη ἐνδιαφέρουσα φακοειδῆς σφραγίς ἐκ πρασινωποῦ χαλκηδονίου παριστώσα νεανικὴν μορφήν πηδῶσαν ἐπὶ σεσαγμένου αἰγάργρου (πίν. 89β). Εἰς τὸν πυθμένα τοῦ λάκκου ἀνευρέθη χαλκοῦν γλωσσοειδὲς μαχαίριον μήκους 0.185 (πίν. 89γ).

Ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ, ἦτοι εἰς τὸ δυτ. μέρος τῆς θόλου καὶ εἰς ὕψος 70-80 ἐκ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου εὐρέθη ὁ σκελετὸς ἡμισείας ἐλάφου (πίν. 88α), διότι μόνον τὸ ἡμισυ τῶν ὀστῶν, δύο ὄπλα καὶ ἐν κέρασ ὑπῆρχον ἄθικτα κατὰ χώραν, καλύπτοντα χῶρον μήκους 1.60 μ. Ἐπρόκειτο περὶ μεγαλοπρεποῦς ζώου, διότι τὸ κέρασ εἶχε μῆκος 0.90 μ. (πίν. 88α) καὶ τὰ μηριαῖα ὀστᾶ ἦσαν παχύτατα. Τὸ ἐκλεκτὸν θῆραμα φαίνεται ὅτι διενεμήθη μεταξὺ δύο τάφων, ὁ δ' ἐλάφος οὗτος δεικνύει τὸν πλοῦτον τοῦ θηράματος κατὰ τὴν περιοχὴν τῆς Δυτ. Πελοποννήσου, ἣτις παρέμεινε θηραματοβριθῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ξενοφώντος καὶ τοῦ Πausaniou. Παρὰ τὸ Ν. ἄκρον τοῦ ἐλάφου ἀνευρέθη μικρὰ Ὑστερογεωμετρικὴ πρόχους σχεδὸν ἄθικτος, ὀλίγον δὲ περαιτέρω ἔκειντο ὁμοῦ τὰ τεμάχια ἐτέρου ἀγγείου τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἅτινα ἀπῆρτισαν τὸ ἡμισυ περίπου διώτου ἀβαθοῦς σκύφου (πίν. 90). Ἡ θυσία τοῦ ἐλάφου καὶ ἡ τελευταία ἐπίσκεψις τοῦ τάφου χρονολογοῦνται οὕτω εἰς τοὺς περὶ τὸ 700 π.Χ. χρόνους.

Δύο εἰσέτι μικρὰ ὕστερομυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ἐξ ἀπλοῦ πηλοῦ εὐρέθησαν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ τάφου. Τὸ ἐν εἶναι κύαθος (ἐνίοτε καὶ λύχνος) καὶ τὸ ἄλλο μικρὸν κυλινδρικὸν ποτήριον (πίν. 91). Ἀνευρέθησαν εἰσέτι μέτριος ἀριθμὸς ὀστράκων, πάντων ὕστερομυκηναϊκῶν καὶ συνήθως ἀγράφων, ἐξ ὧν εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ἀπαρτισθῶσιν ὀλίγα μικρὰ ἀγγεῖα.

Ἡδὴ εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἐλάφου, ἦτοι 80 ἐκ. ὑπὲρ τὸ δάπεδον, ἔκειντο πέντε τοῦλάχιστον κρανία, πάντα εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ τάφου. Εἰς ὕψος 50 ἐκ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου ἦ καὶ ὀλιγώτερον περισυνελέγησαν ἕτερα ὀκτῶ κρανία, ὧν τὰ τρία ὑπὲρ τὸν λάκκον. Τινὰ ἐξ αὐτῶν ἦσαν παιδικά, τὰ δὲ κείμενα ἰδίως παρὰ τὸν ἔλαφον ἦσαν ἰσχυρότατα κεκαυμένα. Ἄλλων ὀστῶν ἐλάχιστα ἴχνη

Εικ. 1. Άχνας τ. 1, κάτοψis και τομαί.

ὑπῆρχον. Ζωικὰ ὅμως ὄσα, πλὴν τῶν τοῦ ἐλάφου, συνελέγησαν καὶ ἄλλα, ἰδίως αἰγοπροβάτων.

Ἡ καῦσις τῶν κρανίων πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς συμβᾶσα κατὰ τὰς ἐν- τὸς τοῦ τάφου γενομένης θυσίας καὶ ἴσως καὶ καθαρισμοῦ. Τὰ ἴχνη τῆς πυρᾶς ἐξετείνοντο πανταχοῦ τοῦ τάφου, ἀκόμη καὶ εἰς τὸν πυθμένα τοῦ λάκκου. Κυ- ρίως ὅμως ἐντατικὰ εὐρέθησαν εἰς τὸ Δυτ. ἡμισυ τῆς θόλου, παρὰ τὸν ἔλαφον, ἀλλ' εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον. Δύο παχέα στρώματα τέφρας ὑπῆρχον ἐκεῖ, ὧν τὸ κατώτατον εὐθὺς ὑπὲρ τὸ δάπεδον τῆς θόλου. Τὰ δύο στρώματα τέφρας ἐχώριζε λεπτὸν στρώμα γῆς ἰσχυρότατα κεκαυμένης καὶ ἐρυθρωπῆς (πίν. 88β).

Πάντα τὰ εὐρεθέντα κρανία καὶ λείψανα ἀνθρωπίνων ὄστων ἦσαν Μυκηναϊ- κά. Οὐδεμία ἐνδειξις μεταγενεστέρως ταφῆς προέκυψεν, ὁ δὲ τάφος ἐσυχνά- ζετο μόνον πρὸς προσφορὰν θυσιῶν. Ἐφόσον τινὰ τῶν κρανίων εὐρέθησαν εἰς ὕψος 80 ἐκ. ὑπὲρ τὸ δάπεδον, εἶναι προφανές ὅτι ἡ ἀνακομιδὴ τῶν ὄστων κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ τάφου, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, ὀφείλεται εἰς τοὺς μεταγε- νεστέρους ἐπισκέπτας τοὺς προσενεγκόντας τὰς θυσίας. Πιθανώτατα πρόκει- ται περὶ οἰκογενείας ἢ οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπίστευον ὅτι ὁ τάφος ἀνήκεν εἰς προγόνους των.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΚ ΠΡΟΗΓΟΥ- ΜΕΝΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ.

Αἱ ἐπὶ τέλους παρασχεθεῖσαι κατὰ τὸ 1963 εὐκολία ἐργασίας ἐν τῷ μουσεῖῳ Πύλου ἐπέτρεψαν τὴν με- λέτην τῶν εὐρημάτων Κουκουνάρας ἐκ τῶν προγε- νεστέρων ἀνασκαφῶν. Διὰ πρώτην φορὰν κατέστη δυνατὸν νὰ ληφθῶσιν ἀπο- τυπώματα τῶν σφραγίδων ἐπὶ γύψου (πίν. 92). Αὗται εἶναι αἱ ἀκόλουθοι :

1) Πεπιεσμένος κύλινδρος ἐξ ἀμεθύστου. Δύο πολεμισταὶ χιαστί, γυμνοὶ τὰ ἄνω σώματα, προφανῶς ὅμως φέροντες κράνη, μονομαχοῦσι διὰ τεσσάρων ξιφῶν. Οἱ σφαιρικοὶ μύκητες τῶν λαβῶν εἶναι ἐμφανεῖς. Τὰ ἐν τῷ μέσῳ διασταυρούμενα ξίφη εἶναι βραχύτερα, αἱ "παραξιφίδες" τῶν μετὰ τὸ 1500 Μυκηναίων πολεμιστῶν. Ἐργασία τῆς Μυκ. III A-B ἐποχῆς. Γουβαλάρη τά- φος 1.

2) Πεπιεσμένος κύλινδρος ἐξ ἐρυθρωποῦ ἰάσπιδος. Πτερωτὸς γρύψ πρὸς ἀριστ. (νοοῦνται πάντοτε τὰ ἀποτυπώματα, ἵνα ἡ περιγραφή εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰς ἐνταῦθα παρεχομένας εἰκόνας) κρατῶν εἰς τὸ ράμφος ἔλαφον. Λεπτὴ ἐργασία τῆς Μυκ. I-II ἐποχῆς. Γουβαλάρη τάφος 1.

3) Πεπιεσμένος κύλινδρος ἐκ σαρδάνυχος. Ἐλαφος πρὸς δεξιὰ, γονατί- ζων καὶ τετρωμένος ὑπὸ βέλους εἰς τὸ πλευρόν. Μυκ. II ἐποχῆς. Γουβαλάρη τάφος 1.

4) Πεπιεσμένη ἄτρακτος (κοινῶς ἀμυγδαλόσχημος) ἐξ ἡλιοτροπίου ἢ ἀναλόγου λίθου. Βοῦς πρὸς δεξιὰ ὀδυνηρῶς μυκώμενος. Ὑπὸ τὴν κοιλίαν αὐ- τοῦ βέλος. Μυκ. II ἐποχῆς. Γουβαλάρη τάφος 1.

5) Πεπιεσμένη άτρακτος έν σαρδίου. Τετράφυλλον έν κόκκων κριθής, δύο πρόσθετοι κόκκοι και δύο στάχυς. Μυκ. II-III έποχής. Γουβαλάρη τάφος 1.

6) Χρυσόδετος σφραγίς έν φαιοῦ πορώδους λίθου, ἴσως εὐτελοῦς ποιότητος λαζουρίτου. Τέσσαρες δελφίνες περι κοινόν κέντρον έν σχήματι πυροστροφίλου. Μυκ. III A - B έποχής. Γουβαλάρη τάφος 1.

7) Φακοειδής σφραγίς έν λευκοῦ φλεβωτοῦ χαλκηδονίου. Ἡ ὀπισθια πλευρά έχει ἀπορραγῆ ἀσφαλῶς ὑπό τήν ἐπήρειαν τοῦ πυρός τῶν θυσιῶν, παρσύρασα και μικρά τμήματα τῆς ἐμπροσθίας περιφερείας. Δύο αἴγαγροι τρέχοντες πρὸς δεξιά. Ἀρίστη έργασία τῆς Μυκ. I έποχής. Πιθανῶς εἰσήχθη έν Κρήτης, ένθα ὑπάρχει ὁ αἴγαγρος. Γουβαλάρη τάφος 1 (εὐρέθη τῷ 1963, πίν. 89α).

8) Πεπιεσμένη άτρακτος έξ ἀμεθύστου. Βοῦς πρὸς δεξ., ὑψῶν ἐπωδύνως τήν κεφαλὴν και μυκόμενος, διότι βέλος και ἀκόντιον ἔχουν ἐμπαγῆ εἰς τήν λαγόνα αὐτοῦ. Μυκ. II έποχής. Γουβαλάρη τάφος 2.

9) Μικρά φακοειδής σφραγίς έν πρασινωποῦ χαλκηδονίου. Αἴγαγρος πρὸς ἀριστ. ἐφ' οὗ πηδᾶ νεανική μορφή. Ἐπειδὴ τὸ ζῶον εἶναι σεσαγμένον, πρόκειται οὐχί περι κυνηγετικῆς, ἀλλ' ἴσως θρησκευτικῆς ἢ και μυθολογικῆς σκηῆς. Ἐργασία Μυκ. III A - B έποχής. Ἀκόνας τάφος 2, πίν. 89β.

Αἱ εὐρεθεῖσαι ἄνευ γλυφῶν λίθοι ὡς και αἱ ψῆφοι περιδεραιῶν έν διαφόρων ὕλικῶν δὲν ἀναφέρονται λεπτομερῶς ένταῦθα. Μνημονευτέα μόνον εἶναι περιεργος ἀπόπειρα, ὅπως κατασκευασθῆ μία φακοειδής ψῆφος έν τεχνητοῦ πολυτίμου λίθου, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερα. Τὸ βασικόν ὕλικόν εἶναι μᾶζα ἢ πηλὸς έρυθρός, σύματα δ' ἀργυρᾶ ἐγκατεσπαρμένα έντὸς τῆς μάζης μιμοῦνται τὰς φλεβώσεις τοῦ σαρδόνυχος (πίν. 92,θ).

Ἐκ τῶν ἀγγείων (τινά έν τῶν σπουδαιοτέρων ἐμνημονεύθησαν και ἀπεικονίσθησαν ἤδη, Ἔργον κλπ. 1960, σ. 146 - 8) θὰ μνημονεύσωμεν ἰδιαιτέρως ένταῦθα τήν ὁμάδα τῶν φερόντων πτηνά. Πρόκειται περι δύο κρατήρων και μιᾶς πρόχου (ἣτις μνημονεύεται ἤδη, Ἔργον 1960, σ. 147, εἰκ. 159 δι' ὀλίγων λέξεων). Ὀλόκληρος ἡ ὁμάς εἶναι πρῶμος (Μυκ. III A) και δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι έργον τοῦ αὐτοῦ έργαστηρίου, ἴσως και τεχνίτου. Ἡ σπουδαιότης τῶν ἀγγείων τούτων εἶναι πολλαπλῆ: Ἀφ' ένὸς μὲν συνάπτονται πρὸς παλαιότεραν παράδοσιν, φθάνουσαν μέχρι τῆς ΜΕ περιόδου (πβ. τὰ πτηνά ἐπὶ Μηλιακῶν ἀγγείων EVANS, Palace κλπ. I, 589, εἰκ. 405 και 557, εἰκ. 404 και ἐπὶ ἀγγείων έν τῶν λακκοειδῶν τάφων τῶν Μυκηρῶν). Ἀφ' έτέρου ὅμως παρουσιάζουσιν ἐκδηλον συγγένειαν πρὸς τὰ πτηνά ἐπὶ τῆς περιφήμου σειρᾶς τῶν Κυπρομυκηναϊκῶν κρατήρων (κυρίως ὄρα ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΗΝ, AJA 62, 1958, σ. 383 ἐξ. και 64, 1960, σ. 278 ἐξ.). Τοῦτο εἶναι ἰδιαιτέρως σπουδαῖον, διότι οὕτω τῶν κρατήρων τούτων τῆς Κύπρου ἡ καταγωγή παρουσιάζεται νῦν πιθα-

νώτερον Ἑλλαδικῆ καὶ δὴ ἐκ μιᾶς περιοχῆς, ἤτις καὶ ἐξ ἄλλων λόγων ὑπετέθη ὡς ἀποικίσασα τὴν Κύπρον (Πρακτικά Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 36, 1961, σ. 5 ἐξ.).

Τὰ θέματα τῶν παραστάσεων, ὧν ἡ ἀνάπτυξις εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ πίνακος 93 εἶναι τὰ ἐξῆς: Ὁ πρῶτος κρατῆρ ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς παρουσιάζει συνεχῆ σπεῖραν, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας ζωφόρον εἰκονίζουσιν δύο δολιχόδειρα πτηνά, ἓνα ἰχθύν, ἓνα τροχόν καὶ μίαν διπλῆν σπεῖραν εἰς συμπύκνωσιν ἐνθυμίζουσιν τὸν δμώνυμον ρυθμόν (close style). Τὸ πρῶτον μάλιστα πτηνὸν φέρει καὶ νεοσσόν, νοούμενον πιθανῶς ἐπὶ τῆς ράχεως, ὡς συμβαίνει ἐπὶ ἐλεφαντίνης πόρπης εὐρεθείσης τελευταίως ἐν Κνωσῶ (πίν. 93α).

Ὁ δεῦτερος κρατῆρ, κολοβὸς τὸν πόδα, φέρει ζωφόρους πτηνῶν ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν. Ἡ μία φέρει δύο πτηνά μετὰ σώματος ἐπιμήχους, ἀπαρτιζομένου ἐκ δύο σφαιροειδῶν μερῶν (πίν. 93β). Ἡ ἐτέρα καὶ κυρία φέρει δύο ἐπιμήκη ὡσαύτως πτηνά εἰκονιζόμενα ἐν πτήσει (πτέρυγες ἐν ὑποτυπῶδει παραστάσει) καὶ κρατοῦντα εἰς τὰ ράμφη ἀνά ἓν περιέργον ἀντικείμενον, ὅπερ δύναται νὰ εἶναι ἔριον ἢ ρίζα ἢ κλάδος φυτοῦ. Ἐνῶ τὰ σώματα τῶν πτηνῶν εἰς τὸν πρῶτον κρατῆρα πληροῦνται ὑπὸ στοιχείῳ τῆς χλωρίδος, ἐνταῦθα ὁ τεχνίτης ἐφήρμοσεν ἀρχιτεκτονικὰ θέματα (τρίγλυφον καὶ ἡμιρόδακτες) (πίν. 93γ).

Τὸ τρίτον ἀγγεῖον, σφαιρικὴ πρόχους ραμφόστομος, φέρει δι' ἐρυθρωποῦ ἐξιτήλου χρώματος ἐπὶ τῶν ὤμων τρία πτηνά. Τὰ δύο πρῶτα διατηροῦνται καλῶς, ἐξ αὐτῶν δὲ τὸ πρῶτον φέρει κατὰ τὸ σῶμα τέσσαρα ὠσειδῆ ἀντικείμενα, πιθανῶς θέλοντα νὰ δηλώσωσι πραγματικὰ ὠά (θῆλυ ἀμφισβητούμενον ὑπὸ δύο ἀρρένων;) (πίν. 93δ).

Ὁ πειρασμὸς νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν μυθολογικὴν σημασίαν εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας εἶναι μέγας. Τὴν Μυκηναϊκὴν μυθολογίαν ἀνεζήτησαν ἡδὴ ἐπὶ τῶν διατηρουμένων παραστάσεων ὁ NILSSON, ἡ VERMEULE, ὁ SCHAEFFER, ἡ BANTI, ὁ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΗΣ καὶ ἄλλοι ἀκόμη. Ὁ τελευταῖος εἰδικώτερον ἀναζητεῖ μετὰ καλῶν ἐπιχειρημάτων μυθολογικὴν ἔννοιαν καὶ ὡς πρὸς τὰ πτηνά τῶν Κυπρομυκηναϊκῶν κρατῆρων (AJA 62, 1958, σ. 384). Ὁ γέρανός καὶ ἡ στρουθοκάμηλος ἔχουσι τὰ περιγράμματα καὶ τοὺς μακροὺς λαίμους τῶν πτηνολογικῶν συνθέσεων ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἀγγείων. Τοὺς νεοσσούς ἐπὶ τῆς ράχεως αὐτῶν συνηθίζουσι νὰ φέρωσιν οἱ κύκνοι. Φαίνεται λίαν πιθανὴ μία μυθολογικὴ ἢ μᾶλλον λαογραφικὴ ἀπήχσις παραμυθίων, βασιζομένων ἐπὶ ἱστορικῶν γεγονότων. Τὰ ὠά τῶν στρουθοκαμήλων ἦσαν περιζήτητα δῶρα διὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς πρῶτους τῆς Κίνας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Κρητομυκηναϊκοῦ κόσμου. Ἡ συλλογὴ τούτων συνεδέετο πρὸς σημαντικὸν κίνδυνον διὰ τὴν ἐπιθετικότητα τοῦ ἄρρενος, δυναμένου νὰ φονεύσῃ καὶ ἄνθρωπον. Ἐντεῦθεν δυνάμεθα ἴσως νὰ συμπεράνωμεν παραστάσεις λαογραφικοῦ ἐνδιαφέροντος ὡς ἡ παροῦσα ἢ ἡ τοῦ πελωρίου πτηνοῦ, ὅπερ ἐπὶ Κυπρομυκηναϊκοῦ κρατῆρος

καταδιώκει δύο μορφὰς φευγούσας ἐφ' ἄρματος (AJA 62, 1958, πίν. 98, 1). Τὰ κάρφη τὰ φερόμενα εἰς τὰ ράμφη τῶν γιγαντιαίων πτηνῶν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου κρατῆρος δυνατὸν νὰ προϋποθέτουν ἀνάλογον παραμύθιον, ἔνθα θαυματουργοὶ ρίζαι ὡς τὸ μῶλυ ἢ ἀρωματικαὶ βοτάναι ὡς ἡ κασσία καὶ τὸ κινάμωμον ἐπιστεύοντο ἀνιχνευόμεναι ὑπὸ ὀρνέων. Εἰς τοὺς Ἀνατολικούς μύθους τοῦ Σεβᾶχ Θαλασσινοῦ τὰ ὄρνεα ἀνακαλύπτουν καὶ μεταφέρουν εἰς τὰς φωλεὰς των πολυτίμους λίθους, τὰ αὐτὰ δ' ἐπαναλαμβάνει ὁ Μάρκο Πόλο. Τὰ παραμύθια ταῦτα ἦσαν κοινὴ περιουσία τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Ἡρόδοτος μᾶς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ χρυσοῦ τῶν Ἀριμασπῶν, τὸν ὁποῖον οὗτοι ἀφήρουν κινδυνεύοντες ὑπὸ τῶν γρυπῶν. Ὁ λιβανωτὸς συνελέγετο διὰ σημαντικῶν κινδύνων λόγῳ πτερωτῶν καὶ ἀλκίμων θηρίων ὁμοίων πρὸς νυκτερίδας. Τὸ δὲ κινάμωμον, ἕπερ ἄγνωστον ποῦ ἐφύετο, ἐκομίζετο ὑπὸ μεγάλων ὀρνίθων εἰς τὰς φωλεὰς των, ὁπόθεν τὸ ἐξήρπαζον οἱ Ἀραβες (Ἡρόδ. III 111).

Τοιούτου εἴδους θρύλοι καὶ παραμύθια πρέπει νὰ ὑπῆρχον καὶ ἀνά τὸν Κρητομυκηναϊκὸν κόσμον. Τὰ παρόντα ἀγγεῖα, διατηροῦντα ἀπηχῆσεις τῶν λαογραφικῶν τούτων στοιχείων, εἶναι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ κατὰ τοῦτο πολύτιμα καὶ ἄξια εἰδικῆς μελέτης.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

α

β

Ἄκονας θολωτὸς τάφος 1.
α. Ἡ θόλος ἐν ὑποστυλώσει. β. Στόμιον.

α

β

Ἐκόντας θολωτὸς τάφος 1.
α. Σκελετὸς ἐλάφου. β. Παχέα στρώματα τέφρας.

α

β

γ

- α. Σφραγίς χαλκηδονίου, Γουβαλάρη τ.1.
β. Σφραγίς χαλκηδονίου, Ἀκόνας τ.1., λάκκος.
γ. Γλωσσοειδές μαχαίριον, Ἀκόνας τ.1, λάκκος.

α

β

α - β. Ἀκόνας θολ. τ. 1. Ὑστερογεωμετρικὰ ἀγγεῖα.

α

β

α - β. Ἀκόνας θολ. τ. 1. Ὑστερομυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ἐξ ἀπλοῦ πηλοῦ.

α

β

γ

δ

ε

ζ

η

θ

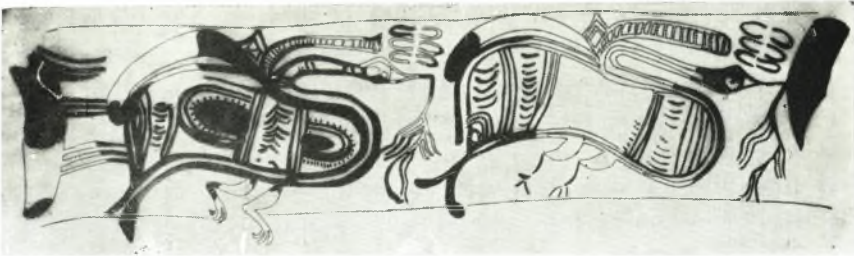
α - ζ. Γουβαλάρη : θολ. τάφος 1, σφραγίδες· η. ταφ. 2, σφραγίς ἀμεθύστου.

α

β

γ

δ